

8451

ר' שלמה דאפיאירה

דברים אחרים אדותיו ואדות ספריו

עם תוצאות מספרו "שיר השירים"

מאת

חיים בראדני

ברלין, תרנ"ג.

בדפוס צבי הירש ברי יצחק איטצקאווסקי.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 845.

1193427

BEITRÄGE ZU
SALOMO DA-PIERA'S
LEBEN UND WIRKEN

NEBST

AUSZÜGEN AUS SEINEM DIWAN

VON

HEINRICH BRODY.

BERLIN 1893.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18-19.

מקמר מגש

לכבוד מורי היקר, עמרת החכמים ותפארת הנכונים

מ"ה אברהם ד"ר ברלינר נ"י

ליום מלאת לו ששים שנה לימי חייו

ביום ש"ק י"ג לחדש אייר שנת תרנ"ג.

מורי היקר!

היום הזה ימלאון לך ששים שנה לימי חייך, והנה אוהביך ומכבדיך, חכמי הדור אשר באו בכרית אתך, תלמידיך אשר רעית אותם דעה והשכל וגם אלה, הלוקחים עוד היום לקח מפיו ושותים בצמא את דבריך, וקהל גדול מאד מקשי-היום, אשר אותך יום יום ידרושון, ואתה זרועם לבקרים אף ישועתם בעת צרה, — כלם נקבצו באו ממזרח שמש וממערבה, בהמון חוגג יסובכו כסא כבודך, ויגישו לך את ברכתם ואת תודת לבם, וישימו אותם הרום לרגליך. אלה שי יובילו, אלה מנחה ישיבו ואלה אשר יקריבו; אלה יגישו לך מלא חפנים ברכה ותהלה, ואלה יריעו לך ובומירות יקדמו פניך; אלה זר-פרחים יביאו, אלה לך כתר יתנו ואלה יענדו עטרות לראשך!

גם אנכי, הקטן בתלמידך, לא יכולתי לשום מעצור לרוחי השואף תמיד להראותך לדעת, כי יקרת בעיני נכבדת מאד, וכי תכלית אהבה יאהבך לבי, אהבת-עולם אשר לא תכבה לנצח. ולכן הרחבתי בנפשי עו להוביל לך שי את ספרי הקטן הנוכחי ע"ד "ר' שלמה דאפיאירה", אשר יפרד והיה לשני פרקים. הפרק הא' כולל תולדות ר' שלמה ד"פ והשני — תוצאות אחדות (Auszüge) מספרו "שיר השירים" הנמצא בבעה"ס פה, עם הערות מעטות וקצרות, ככל אשר הרשני המקום. ואקוה כי תמצא מלאכתי הזן בעיניך ולקחת מנחתי מידי ותרצני.

ואני תפלה: ישקיף ד' ממעון קדשו מן השמים וישלח לך את ברכתו מעל; יוסף ד' לך ולאשתך היקרה שנות חיים ושלוש וירבו ימיכם כימי השמים על הארץ!

ואת ברכתי אני תלמידך הנאמן, אשר ער עולם לא אשכח כל תגמולך עלי, וכל עוד רוחי בקרבי ונשמת חיים באפי, הנני הנני עבדך

המחבר.

1. ר' שלמה דאפיאירה.

טרם הגלה ישראל מספרד הגלת שלומים כלה. היתה ארץ־הדמים
הזאת מקום האספה לכל מליץ ומשורר. בני־השיר מצאו חן בעיני המלכים
והשרים, ויביאום אל היכליהם המפוארים ואל שירותיהם הבנויות לתלפיות,
ויעניקו למו מנגנם ומיקבם ומכל אשר להם חלף שירי הזמרה אשר שרו
לפניהם ושירי התהלה אשר חברו לכבודם. גם המלכים והשרים בעצמם,
גם כל העם מקצה נסו את כחם בחכמת השיר, ויהי הצִיג מחויקים ברמחים
לדקור את כל אשר בשם ישראל יכונה. והציג מחויקים עט־סופר לכתוב
שירים עלי ספר. והכהנים, הקדושים אשר בארץ, חשקה נפשם גם הם
בשירי זמרה. ויהי להם היום למלאכה, להעיר את בני ההמון אבירי הלב,
לפרוע פרעות בישראל עם הרמס, והלילה — להעיר את כנורם, לפרוט
על פי הנבל, לשיר שירים ולזמר זמירות. — ובני ישראל הנרדפים על
צואר והייהם תלויים להם מנגד, הישימו מעצור לרוח השיר אשר ירחף על
פני כל הארץ, לכל יפוח גם בקרב מחניהם? לא! לא ישימו לו מעצור
ולא ינסו להצר את צעדיו! הן עם ישראל עם הרוח הוא ועם הספר, ואיך
יוכל לשבת בחבוק ידים מבלי עשות מאומה בעת, אשר כל העולם כלו
עוסק בעבודה ספרתית וקהל משוררים גדול מאד ישמח לבב אנוש בשירי
זמרה? כל המכות אשר הנוהו שונאיו באף ובחמה ובקצף גדול לא עצרו
כה להסיר את לב משורריו מעסוק גם הם „במלאכת השיר הנבחרה“ כאשר
יעשו כל הגוים אשר סביבותיהם, ואם שרדו שורדים את הונם ואת רכושם
ויקחו את כל אשר להם — לא לקחו את כנורם מידם. אם שרו משוררי
הגוים שירים משמחים לב אנוש, שרו משוררינו שירי אבל ותונה בראותם
קרן ישראל כי ננדע ואת נאונו ואת תפארתו — כי השלכו ארצה, ותהי
שירתם תאניה ואניה למראה הרעות הרבות והצרנות הנוראות, אשר עברו
על ראש עם האובד והנדה, אשר לא ימצא מנוח לכף רגלו — אבל
שרו! רוח השירה צלחה עליהם כל עת היות רוח חיים באפם, ולא תלו
כנורותיהם על ערבים ולא חרלו משורר שירים ערבים עד כי בא שמשם
ויהי ערב! בקהל המשוררים היקרים אשר היו בעת הרעה היא תבא גם
נפש החכם ר' שלמה דאפיאירה ובקהלם יחד גם כבודו.

אך מעטים המה הידיעות אשר הגיעו עדינו מתולדות ר' שלמה ד"פ, וגם אלה המעטים מפוזרים המה ומפורדים אחת הנה ואחת הנה בשני ספריו, אשר נשאר ממנו לפלטה ואשר נדבר עוד עליהם אי"ה. והיוצא לנו מהגרגרים האלה הוא, כי המשורר הזה, אשר לכה"פ איננו נופל בערכו מכל המשוררים אשר היו בדורו⁽¹⁾, היה אך עשוק ורצוץ כל הימים, נע ונד מעיר לעיר וממדינה למדינה, ועד זקנה ושיבה לא הרגיע ולא מצא מנוח לו.

במדינת קאסטיליא⁽²⁾ חי ר' שלמה חיי שלום ושלוה, והיה אחד מאלה, אשר הקדישו את הונם ורכושם למעשה הטוב והחסד⁽³⁾, וכנראה מדבריו אשר נעתיקם להלואה היה מאושר במקום מגורו. צבא מודעים ושועים, אהים ורעים עמדו לימינו, והוא השתעשע אתם בדברי חכמה, מליצה ושיר. בין המודעים האלה יחשב גם המאור הנדול אשר האיר באורו לכל יושבי קסטיליא והוצה לה, ר' מאיר אלגואדיש.

(1) גרעטץ, אשר השתדל להדפיס דברים אחרים מר"ש בתור „Probe von VIII der Geschmacklosigkeit u. Ueberladung des Dichterlings“ (הלק 421 הערת) חרץ משפט כטרם ראה אף מאמר אחד שלם ממנו, כי גם את המכתב לר"מ, אשר ממנו העתיק את דבריו, גם אותו לא קרא כלו או לא הבין את דבריו! גרעטץ יאמר (שם): Der ermüdend langen Rede kurzer Sinn ist: M. Alguadez hat ihn, den Schreiber Dafera, in früher Zeit, als die grosse Verfolgung noch nicht ausgebrochen war (vor 1391) Don Benveniste Jbn-Labi empfohlen.“ סופו ולא מצאתי בו מאומה מכל זה! הוכן המכתב בקצרה הוא: ר' מאיר, אשר כבוד ר"ש היה יקר בעיניו, דרש בשלומו פעמים ושליש ע"י עובדי אורח, ור"ש מרוב ענותנותו לא רצה לתת אמון לדבריהם, ויהי כאשר „ארכו הימים והגיעו תקופות העתים, והאלקים אנה להזמין את כבודך — כה יאמר ר"ש אל ר"מ — לפונדק אחד במלכות נבארה עם יקר תפארת טפסרינו ושרנו, הגבר הוקם על, הוא אדוני אלופי וקרובי דון בנכנשתי ן לביא העומד לנס בעד השארית הנמצאה לפני מלכים ובמקום גדולים (כונתו אל וכוה טרמושא?) לעטרת צני בראש דלים וצפירת תפארה „בראש גולים“, ונס הוא הביא לו לר"ש פקודת שאם מאת ר"מ, הדריך את קסתי ויכתוב לו מכתב תודה על חסדו ועל אמתו ויזכור בו גם את כל הטוב והחסד אשר גמלחו בימי קדם (ראה להלואה הערה 8!) — גם מש"כ גרעטץ (שם צד 158) כי בנכנשתי ן לביא היה קרובו של ר"ש, אין לו כל יסוד, ונמשך בזה אחר כרמולי שקרא במכתבו של ר"ש לר"מ אלגואדיש „אלופי וקרובי“ תחת כרובי. וכבר העיר ע"ז רמשי"ש (תמוזיר XV, 57).

(2) כן נראה לי אחרי קראי את ספרו; את ר"מ הכיר לדעתי רק יען כי גר אתו במדינה או בעיר אחת.

(3) החכמים והמשוררים, אשר מכתביהם לר"ש ד"פ ושירו-התהלה אשר שרו לכבודו, נמצאים בספרו „שיר השירים“ (ראה להלואה), ירועו על נס את נדבת לבו ויקרת רוחו.

ר' מאיר הוקיר את ר"ש וכבדו עד מאד, וכאשר באו על זה האחרון צרות רבות ורעות והשיגוהו בלהות כמים, עמד ר' מאיר לימינו ויהי למשען לו ויוציא למרחב רגליו¹). אך לא לעולם נשאר טוב ר"ש בידו. יום עברות באו, יום אכזרי, יום עברה וכעס וחרון אף, וישבית את בית ר"ש וזאת כל כבודו והוא בעצמו היה מוכרח לצאת את העיר ולבקש לו מנוח אשר ייטב לו. הדבר הזה העציב והדאיב מאד את ר' שלמה וישיבעהו מרורות ותהי נחמתו רק בטחוננו בד', כי לא יעובדו ולא יטשו... במקום שאון המון סאון נדודי, — כה יאמר ר"ש — וילך הלך וקרב ויבא אצל עמדי, ותשאני רוח עושים יתר שאת מחוץ לאהל מעדי, וצבא מיודעי ושועי, ואחי רעי נדדו ממני ואני נשארתי לבדי, לא בכל זאת נתקו זמתי, לא אבדו עשתונותי, כי אמרתי אולי בתוך המוצאות תוצאות חיים, וכינת לגלגלי מאפלי התמורות, יהי מאורות, ובקרב הפירוד חבור, ובתוך הפזור צבור, ובין המנוד והנוע, מנוח ומרגוע; יש גורש נואש מטוב, בודד, נודד ממקומו, ובארץ נכריה בשנתו את טעמו, יהי אלקים עמו, וינון שמו. כמוני אני אני, אשר קורותי גרשוני, מהתלונן בצל קורותי, ומהסתפח בנהלת אבותי, והומן החשב להרע, הרחיק ממני אהוב ורע, אך גם זאת לא נחלה נפשי בי והייתי בעיני כמתעתע, אבל השיב ידו מבלע, ואם היות חליפותיו אדר יקרי הפשיטו, ונשאו את רידי, חלבשני בגדי הפש, כבודי — חדש עמדי, ואם חללו קרובי אלופי ומיודעי, אנה לידי בארץ נוד אדירי כל הפצי במ, מליצי רעי, חברים לקולי מקשיבים, ועמי התנו אהבים, אחים גם יחד שהם הרהבונני, ואהבת חסד אהבונני²)

את חבריו אלה מצא ר' שלמה בסרקסטה. שם מצא את "מבחר החכמים נגיד השלמים, רַבֵּר אַחַד לְדוֹר, רועה אמונה, עומד לנס עמים, הכרוב הסוכך באברת חסידותו על עם מרעיתו, נושא לפניהם צנה, בינת הישרתו, לתת להם אחרית ותקוה כיד ד' הטובה עליו, הוא השר הנכבד והטפסר המעלה, החכם המופלא דון בינביני שישו... בין (!) כבוד הישישי

¹ במכתב התודה לר"מ אלגואדיש (ראה לעיל הערה 1) הזכיר ר"ש את כל אלה ויאמר: "מי לדי אלי כורת ברית, לתת לי תקוה ואחרית, ולשום לפנשי שם ושארית, אל בינות לגלגלים; מי עלה שמים בבית המלכות ובמלאכות די למד עלי זכות, בין העומדים והחשומלים; מי נחני בין חכמים בין מלכי תעודות לשלם תודות בחדות ומשלים; מי אחי מי תמים דעות, למחזיק ולמעוז ישועות, לאמץ ברכי חבורעות ויצורי הנחשלים; מי העיר עיר וקדיש כבודו במקומו מניה, וממכון שכתו ישגוה, להחיות רוח שפלים. . . הלא אתה מקדם קדושי, כבודי ומרים ראשי, אתה חשקת נפשי, אתה ההילות להראות את עבדך חסדך לנגד עיניו, אתה רצצת ראשו יגונו, אתה הובשת נהרות עצבוננו, אתה הכינות מאור אל עבר פניו, אתה בקעת מעין רגניו, אתה פוררת ים שאוניו ורהבם אתה דכית כחללים".

² מבוא לספרו "אמרי נואש", כ"י ברלין נ' 489 (4⁰); ראה אדותיו להלאת.

עטרת זקנים, החכם דון שלמה נ"ע¹). החכם הזה אסף את ר"ש אל ביתו, וישלים חקו במלאותו שפקו" ויתן על ידו את בנו שתילי החכמה החמדה, נטעי נעמני התהלה, צנתרות זהב החן והכבוד. . . להנכם על פי דרכם דרך ישרה. . . למען רעת למשוך בשבט סופר, להעלות על ספר אמרי שפר. —

הדבר הזה לנו לאות, כי כבר יצא או שם המשורר ר' שלמה והיה לתהלה בקרב הארץ, כי לולא זאת לא בחר בו השר הזה, להורות דרך לבניו וללמדם פרק בשיר. מתלמידי ר"ש לא נזכר בשם רק אחד, הוא החכם הגדול דון וידאל — יוסף — בן לביא, כי השני נוע ויאסף אל עמו בחצי ימיו²).

¹ נבכנשתי בן שלמה בן לביא דילא קאבאליריה (De la Caballeria) היה, לדברי ישוע הלורקי בן ויוש בהקדמתו לספר הרפואות אשר חבר (דבריו נעתקו בספר דברי חימים לגרעטץ, VIII, 420), עמוס ממשא מלך ושרים (ראה לעיל צד 8 הערה 1) והנהגת הקהלות, קבע עתים לתורה וגם מפילוסופיא לא הניח ידו, וגם בקי במלאכת הרפואה (בחלקה העיוני והמעשי). הריב"ש מכנהו בשם „נשא" (שו"ת הריב"ש סי' שמ"ט). הוא החליף מכתבים עם חכמי דורו, ומכתביו נאספו ונמצאים באוצר הספרים בוינ (ראה רשימת Kraft u. Deutsch צד 127 סי' ה' — י"ד) גם ביד הח' רשוח"ה נמצאו מכתביו בשתי כ"ף. באחד מן המכתבים כתוב לאמור: „והנני שולח לך הכתב ששלחתי לאחד מן המפוצים והנדחים אחרי המטעה כתובים בתוך המגלה, ואבחר הקצור כי רפו ידו מן המתלה, ונפשו נבהלה". אולי כוננו במלות „אחרי המטעה" על הצורר Ferrer. נבכנשתי — שמו העברי היה לדעת רמז"ש ר' יהודה — מת בוי"ג לחדש כסלו שנת קע"ב (כן מצא רשוח"ה באגרות רחמנות כ"ף אשר בירו; שם יש הספד על „השר והחכם ר' נבכנשתי בן לביא" וכו נאמר: וכבוד גדול עשו לו במותו וישני אל קנים הקרובים אל החלל, וקהל קדוש סרקסטה קרית חנה. . . ויאצל מן הרוח אשר עליו. . . לבנו ליוסף. . . יקוט כסלו בחדש כסלו בוי"ג בו שנת ויעזוב בי"ד יוס"ף ביד אחיו אשר אהב" [המוזכר XV צד VII] ור"ש ד"פ כתב קינה ארוכה על מותו, הלא היא כתובה בספרו „שיר השירים" (ראה להלאה) צד 105, ורמז במלה בענין על שנת מותו. את מצבת קבורתו כתב בנו וידאל (אשר נזכר עוד ממנו) ונמצאת ג"כ בספר הנזכר. אביו ר' שלמה היה ג"כ אחד הפילוסופים, ועסק גם במליצה ושיר. שיר אחד ממנו „על הזמן" נזכר ברשימות כ"ף בוינ צד 127. ר' שלמה ד"פ כתב בשם ר"ש זה שיר-תהלה לר' יוסף ויחייא ז"ל, תחלתו „אם כל שמי כוכבי זבול נדרו" ובר"ת „אני שלמה בן לביא עבדך הקטן". תשובת ר' יוסף אחרת מכוא, ויערך אליו ר"ש עוד הפעם שיר, תחלתו „ד' אל שלמה בחזון שיר תמול נראה", ר"ו השיב על זה, ואז החל חלום המכתבים (או השירים) בין ר"ו ור"ש עוד צד 20 בהכ"ז. ר' שלמה בן לביא מת זקן ושבע ימים כנראה מדברי ר"ש ד"פ שקראו „הישיש עטרת זקנים". יתר מזה ראה אדות ר' שלמה ובנכנשתו בנו בהמוזכר XV 60—54; שם צד VII; גרעטץ VIII 418 והלאה. —

² „וזה אשר שלחתי — כה יאמר ר"ש ד"פ בספרו שיה"ש צד 35a —

דון וידאל¹) אהב את ר"ש מורו אהבה עזה מאד. כאשר הסבו מקרי הזמן, כי ר"ש הלך עוד הפעם הלוך ונסוע לבקש מנוח ומרגוע, שלח אליו דון וידאל שיר וכסופו כתוב: "איש יכלכל מחלת מכת נדורך מכה רבה מכה בלתי סרה, מחלונות מאסר התשוקה, ממכון שבתו אליך ישגיה, אליך יתבונן כי עמך לנצה נצחים נפשו קשורה, כחותם על לבו, תמונתך טמונה בחבו, ולטושפות בין עיניו, למען תהיה לו מפני חמת חצי הנדוד צנה וסוחרה, בזכרו את שמך ירנן וישמח לעתות בצרה, שם זכרך כיון לבנון לשמח לבב אנוש אנוש מאז הפרך מעליו, למען תנוח ולמען תחיה רוח נכאה רוח נשברה, כי יבא דברך גם כי ילך בניא צלמות כי בא השמש והיה במחשך — היתה אורה, ותופע כמו אופל עליו נהרה, נאמן אהבתך, לעבוד עבודתך לו זרוע עם גבורה. . . ור"ש השיב גם הוא אהבה אל חיקו ויפור לו מלא חפנים כבוד ותהלה בשיריו ובמכתביו הרבים²) ואף כי היה מורו וגם כביר ממנו לימים, ברע וכאה התהלך אתו.

בהשתדלותו מטיבו ואיש חסדו בנבשתי'ן לביא חבר ר"ש דאפיאורה את ספרו "אמרי נואש" לתועלת "המתלמידים, המתחילים להתדרג (!) במלאכת השיר". הספר הזה יפרד והיה לשלשה ראשים המתארים מר"ש בהקדמתו בדברים האלה:

הראשון בזכרון הרזים רבים בכל תנועה מחמשת התנועות בכל אות ואות, והנרצה בחרוזים כבר נתפרסם לפי הוראת הגדר. ראשונה יסעו למען תתם הוד והדר לכלל הלשון ההלציי והשיריי, והיותר הכרחיים אל השיר השקול. השני בזכרון מלים משתתפים רבים וכבר יודע מגדרם היותם אחדיים המבטא מתחלפי המובן. ושניים יסעו להיות תועלתם לבד על צד היותר טוב ולא בהכרח. השלישי בזכרון מלים נדרפים אם רדיפה אמיתית או בלתי אמיתית, והם בכללם מתדמי ההוראה או קרוב למתדמה, והמבטא מתחלף. וראוי היה להקדים זכרם לכללות הכרחיות שמושם בכל לשונות ההלצה והשיר ולכל דבר מה דובר (? ומדבר כלשון עם ועם. אמנם לקלות המצאם למבקשיהם, והיותם דרושים לכל הפציהם, ובנקלה כל בעל

אל השלם המעלה דון וידאל בן באנשת ביום חתונתו ורמותי בדברי אל השוע הנכבד אחיו הגדול ז"ל אשר הלך לבית עולמו ימים מספר טרם ימות החתונה.¹ צר לי המקום לדבר פה אדות החכם הזה, ראש המורבים בזכות טרמושא, ומוכרת הנני להניח את דברי לעת מצוא. ראה אדותיו: רמ"ש המזכיר VI 14; שם XV 59; גרעמץ VIII 418 והלאה. —

² בסוף שירו לדון וידאל, הנמצא בספרו ש"ש צד 39 הוא אומר: "דרשו יקר יוסף חמודות בזמן | וצבא זמיר יוסף ואל יוסף לבו | לאוצר בית די נתונים נתונים בו כלילי כללי התהלות, אוצר נחמד קבוצים שם מלתחות התשבתות ושפוני טמוני מכוני הסגלות, חשובי וכרובי. . ."

דברים יגש אליהם, לאחרונה יסעו לדגליהם. . . ולא ראיתי להאריך בזכור שמות העצם והמקום איש על ידו אלא מעט מהרבה להעיר הקורא, והרוצה להוסיף יוסיף להם אלף פעמים. גם לא זכרתי מהמלים הנמצאים בתלמוד להעמידם על מכונם בכל אחד מהחלקים כי אם מה שעלתה (!) מצודת מחשבתי מהם בתחלת העיון, כי רובם נעדרו הערכות והצחות במליצה והשיר, כאמרם: „לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד“. והסכה העצמית להעדר בקיאות בהם, כי עצור עצרני חסרוני, וקוצר השגתי גדר בעדי, לבלתי אחוז בהם ידיעתי (!). —

מספרו זה נמצא באוה"ס (בברלין¹) ח"א — הראשון — עם הקדמת הספר, אשר ממנה העתקתי את הדברים האלה. בראש הספר (דף א' על הגליון) כתוב: „ספר אמרי נואש להרב שלמה בן משלם דאפיארה ולה"ה על מלאכת המליצה וחרוים. נכתב בעיר בולוניא בשנת ש"ו לאלף הששי כמ"ש בסוף הספר" ובסוף הספר כתוב: „על ידי הצעיר אברהם יצ"ו בכמ' משלם ולה"ה ממורינוא פה בולוניא ליל ה' ד' ינארו ש"ג (או ש"פ כמ"ש רמז"ש?)! על צדי הדפים כתובים הערות שונות מאנשים שונים כמו צד 38: „ובהקדמתי לשו"ת מים רבים“, צד 342: „ובהקדמתי לס' דברי יוסף“, צד 344: „ובהקדמתי למבא פרחים“, צד 186: „אמר אברהם הכותב אמת היא כי לא יתכן לאמר מן אבל, שהוא מלה אבלים, יען כי המלה לא תתרכה“ (מוסב על דברי המחבר שכתב בחרוו „לים“ . . . מלת אבל אשמים אנחנו, אם יתכן). —

אדות החלקים האחרים מס' זה ראה משי"כ רמז"ש ברשימתו הגדולה צד 2386; חלק אחד היה גם ביד שד"ל (ראה כ"ח ה' רמ"ח). ספר משכיות נספ, אשר לדעת ר' חיים מיכל (אור החיים צד 55) חברו המליץ הר"ד אברהם בר יצחק בדרשו, הוא רק חלק אחד מספר „אמרי נואש“ כמבואר שם בהערה; ראה Ltbl. d. Orients IX 343. ר' שלמה היה משורר שירי כבוד ותהלה (Panegyriker). שירים כאלה שלח ר' שלמה לכל החכמים והמשוררים אשר בא בבגרות אתם. וחלק גדול מהם נשאר לנו לפליטה ונמצא לפנינו בקובץ שיריו הנמצא ג"כ באוה"ס בברלין²). הקבץ הזה כולל 236 עמודים בכתובה ספרדית יפה מאד. על הדף הראשון (ע"ב) כתוב: זה ספר שירים ומליצות וכתבים להחכם המשורר הר' שלמה ב"ר משלם וצ"ל דא פיירה. לפני זה תמצא הקדמת המעתיק: „ראיתי שהם משוררים יפים ונכבדים, עתם עת דודים, לשמוע בלמודים, הם המדברים שהם מהודורים, מאירים כספירים, ישמחו לבב אנוש, ועיני אדם לא תשבענה לראותם עוד עד עולם. אך אלה משלי שלמה משרת השיר

¹ Ms. or. qu. 489; סי' 57 ברשימת רמז"ש.

² Ms. or. fol. 1059; סי' 114 ברשימה הנ"ל.

על שכמו, עלה במותי התהלה, לו משפט הנאולה, כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים, המתקדשים והמטהרים, באמרים ברים, כאור שבעת הימים מאירים שבעתים, וקם על כל שירות ותשבחות האמורות בעולם, כי כל דבריו האמת והצדק ונאמנים, יקרים מפנינים, דברי פי חכם חן, חנמה ודעת ושכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. ועל כי הוא נורא תהלות אשיר שיר המעלות. אחיו שיר המעתיק ור"ת הם. אני יצחק חו[ן]. הקובץ הזה יודיענו את שמות רעיו של ריש וידידיו ושאר האנשים אשר החליף אתם מכתבי ידידות, ואלו הם: משה עבאם, שמואל אלראבי (ואחיו דון וידאל?)⁽¹⁾, דון בנפוש, אשטרוק רמוך, אשטרוק קרשקש, דון שלמה אלקונשטנטיני, מצליח ממיורקא, זרחיה ממונפלייה, אנמשה גבאי, אנשלמיאש נשיא, אנשמואל בונאשטרוק ממונתוון, לחכם מחכמי הגוים אשר בקרו ריש, ולדון גואן די אישיר, אשר אמרו לו כי הוא — ר"ל החכם הנוצרי הזה — בקי הוא בשירים (לא כן חשב הרמשי"ש בהמזכיר XVI 88) ועוד חכמים רבים אשר לא נקבו בשמות.

צר לי מאד, כי לא אוכל להאריך, ולדבר על כל אחד מהחכמים והמשוררים הנזכרים, יען צר לי המקום בזה, והנני להראות באצבע רק על המאמר היקר Poeten u. Polemiker in Nordspanien um 1400 מאת החכם הגדול רמשי"ש (המזכיר XIV 79—77, 99—95; XV 60—54, 84—78, 111—107; XVI 88—86; XVII 131—129), אשר שם מדובר אודותם. אך ממכתב ריש לר' אשטרוק קרשקש אעתיק פה דברים אחדים הנוגעים לקורות ר' שלמה, כי הם מספרים לנו את כל התלאה אשר מצאתהו, כאשר שרד עוד הפעם רבצו בעת הפיל הדבר הללים רבים — בשנת קע"ב. בעת ההיא באו גם על ר' אשטרוק רעות רבות וצרות גדולות ונוראות, ויתמרמר על רעהו יען לא בא לנחמו מיגוננו. או השיב לו ר' שלמה, אשר היה אז בגולה, לאמר:

...אולם, אחי, ממך ואלריך אנכי אדרוש ושאלה אחת קטנה אשאלך והודיעני: מה לך איפה ומי לך פה עמו עו ותושיה לרוב, ודבש וחלב תחת לשונו להמתיק בפיו ובשפתיו מרורת הזמן, כי רבה היא? ומה לך כי נועקת ונכספת נכספת לשמוע שריקות צוקות מציקות ומעיקות? ואם לתתן פונת לתונת לכבך תשניה בכת קול כאוב מארץ, יוצאת מהר חורב שממה, חשבת למשפט? מה תצעק אלי, התשפוט, התשפוט צבא סאונים ושאוונים, ואונים עצבונים, יעבירו ויסירו דאבונים, ויונים ויענים, בעוגב ומינים, קול ישוונים ישמעו? ועתה מה לי פה ולמה זה תשאל לשמי, אשר עשתי

(1) בכ"י צד 33a: וכתב אלי או בעת ההיא הנכבד אחיו דון וידאל

ד"ל; לפני זה נמצא מכתב לר"ש אלראבי.

בסתר מדרגת הזמן רקמתי בתחתיות שאיות, נתעב ונאלח, משלה ונעזב, כמו אכזב, להצני להצני המקרים כעוף נודד וכצפור בודד במועדיו, מתנוגה והולך הלוך ונסוע, בלי מרגוע, מרעה אל רעה, רודף אפס ותהו ורועה רוח, האלך וקראתי לך דברי שלום ואמת קרואים והולכים לתמם מיטיבי צעד, בתרועה, בשמחה, פורשי כנף רננים? הגידה לי שאהבה נפשי מאין יבא עורי ומיני, להגן ממניגת לב נשבר ונדכה, ומאין אבקש למצא דברי חפץ ישרים משמחי לב? מאין לי התול לחבשה, לחוקה מועקה במתני דכאי רוח? מאין אושיע לכודי פה מפה נפש? המגורן האטד הצומח סביב כרמי שלי לפני, פרוח תפרה גלת ורגן לנוני ממועד? או (מיקרב) מיקב רקב עצמי אשר עיששו ישוקה מוח עצמותם? אל נא אחי, אל תתנו למטעמי מנעמי נאומי משלי אפר, ובל אלחם בטעמי בשמי אמרי שפרי, כי מרים הם ואין כם מועיל: כשל בעוני, כח לשוני, מפני שיבה ומעצבה! וכאשר זמותי נתקו, הנתקו מתרי כנורי או נשבר או נשבה, רוח עועים שאינה מצויה הפיצה כלי נבלי כשבר נבל, וילכו בלא חמדה אחרי ההבל, ואין מלה בלשוני, ושם או פועל בהגיוני, אשר לא תמעט אשורם ואת הישרה יעקשו. לא תקוה ממני ומאתי כתוב חוון ובאר כאשר ראת בחוון בתהלה, נשתנו סדרי אמרי וישר בקרב לבי ודפקתני הבחלה. לשוני לשון אפעה, נוער כחמור וכשור גועה, עטי כעיש הרים יתעופף כבודו ויהי הבל רועה, וקסת קשת נבורי חילי מלי חתים מחתת רוון, ובני חבר כהני מליצתי יצאוני בחפזון, גם נביאיה לא מצאו חוון! ומה יתן לך ומה יוסף אומץ שפתים דולקים, להשביע אש תוקד בלבות הנאנחים והנאנקים? התחת זאת יומתו אבות נזיקים ומצוקים, ונפלו חללים גדודי הפרידה, וכל צוביה ומצורתה והמצוקים? התחת זאת ארץ מלחה, תוציא צמחה בשמחה ולא יעלה בה כל עצב? ידעתי בני ידעתי, אם אדברה לא יחשך כאב לב ושבר רוח, ואחדלה — לא יהרל להיות לצרה אורה, גם מקום ללון כמה לינות, ומעונות לענות נפש, והיא תקום לעלמיא בראש הומיות סוררת והומיה, בפתחי שערים ברחובות קריה, ולך איפה אה וגביר מה אעשה, כרת מה לעשות? . . .

מלבד שירי התהלה ומכתבי הידידות והריעות הנמצאים בס' שיר השירים, נמצאים גם הציטוט-שנונים ומכתמים יפים מאד. המכתם על ר' מצליח ממיוקרא אשר דרש באלהיות "ונתן חומר בקדש" (כ"י צד 9) נדפס בדברי חפץ לר"צ עדלמאנן צד 27; מכתם אחר הנמצא בכ"י (שם), תחילתו "עולל אשר היה תמול תלמיד" נדפס במה"ע *Etibl. d. Oriens 1885*, צד 746 בשם ר"ש בונפיד; המכתם על מלשין אחד "אם הדבורה תעקיץ" (כ"י שם) יצא ג"כ מעט ר"ש בונפיד לדעת רמש"ש (המוכר XIV 97). בכ"י צד 117a נמצא המכתם הזה:

לחשפילי, והפילי לעפר,	ביום צר לי, והמשפט מחייב
וחק משפט בריתם סר וכופר,	מתי סודי לשודי תעבונני
ורוב סכלי וכסלי לא יסופר ;	באמרם כי במרדני סף מאדי,
ויותיו שנות מנין ומספר —	ואם אמנם תשונה מערכתי,
ולחם יערב שיחי וישפר,	נכון דבר וישר יחשבונני
עונך וחטאתך תנופר." ¹	וכלם יענו ויאמרו: "ראה סר

בהב"י הנ"ל נמצאים גם מכתבים אחדים, אשר כתבם ר"ש בשם קהל עדת ישראל בסרקסטה, ומהם יודע לנו, כי החכם המליץ הזה עבד את עבודתו בתור סופר ומוכיר בהעדה הזאת. מתוך המכתבים האלה ביררתי אחדים והוצאתים לאור בספרי זה (ראה להלאה סי' א'—ד', י'). גם פזיטם רבים — ארבעים במספר — נמצאים בסוף הב"י¹). רובם כתובים בלשון צה ונקי מאד, וגם מהם לקחתי שנים והדפסתים להלאה (סימן י"א וי"ב)²).

ר"ש האריך ימים מאד, בשנת קע"ז כתב עוד שיר "על דבר היינות הרעים"³ והוא נחמד ונעים, ובמכתביו לרעיו יזכיר פעמים רבות, כי כבר זרקה בו שיבה⁴). אך שנת מותו וגם המקום, אשר מת שם לא נודעו לנו, כאשר לא נדע גם שנת לידתו ומקומו.

¹ ראה את התחלותיהם בתמוכור XVII צד 129 והלאה.
² מלבד כתבי היד האלה נמצאו עוד שירים אחדים מר"ש ד"פ בבעה"ס בויין (ראה רשימת Kraft u. Deutsch) ובאוצר ספרי החכם רשוח"ה נ"י (ראה רשימתו הנקראת קהלה שלמה סי' 242, 234, 340), ואלה האחרונים ימצאו כעת בעיר ראנוסגאטע (בן הודיעני בטובו החכם רשוח"ה במכתבו אלי מיום ו' ע"ש"ק ה' אייר). כרמולי מודיע (דברי הימים לבני יחיאי צד מ' הערה ק"מ) כי יש בבית עה"ס של בודליאנה באוקספורד כ"י (בכלל בקבוצי פוקוקי סי' ע"ד, שהוא סי' תצ"ח למספר ספרי כ"י העברים), כולל ה' מחברות והאחד מהם הנקרא בשם "מחנה הנשאר" כולל שירים מר"ש בן גבורול, ר"מ בן עזרא, ר' משלם דאפיאורה ואחרים.
³ כ"י צד 85 a.

⁴ כמו במכתבו "להארון המעלה החכם המופלא" אדוניו (ככ"י צד 105 a) גם שיבה זרקה בי. ומפני שיבה לא תקום בקרבי רוח עושים למרות עיני כבודך" ובמכתבו לדון וודאל בנכשתי (כ"י צד 107 a): תחת מגרפות חליפות וצבא השיבה והמעצבה" במכתבו לעיל צד 14: "כשל בעיני, כח לשוני, מפני שיבה ומעצבה", ועוד במקומות אחרים.

11. תוצאות מס' "שיר השירים" לר"ש ד"פ.

אגרת. ¹) עשו קהלות ארגון לנכבד החכם הה"ר יהודה בן בקה מעיר אושקא. ²) בלכתו לארץ הצבי עם ביתו אחר הגזירות.

מאז היתה לגוי אחד עיר עו לנו, וקורא לה נוה צדק קדוש משכני עליון נורא תהלות, שם נגלו תעלומות תעצומות, חכמות רמות, והיה שם מסלול ודרך חסן ישועות, ויראו אפיקי ההשפעות, ויגלו מצפוני הידיעות, בהגלות נגלות משם חלקת מחוקקים חכמים וידועים, אבירי הרועים, ומשם יפרדו מפלאות תמים דעים, ועלו מושיעים, יושבי נטעים, בכמה מעלות, והיו פורשי כנפים, לארבע רוחות השמים, צופים מן הרמתיים, לסוכך באברתם כל יד עמלים, להחיות רוח שפלים, ולהשיב נפשות אמללות. זאת הארץ לגבולותיה, נתחלקה לשבטיה, יכוננה עליון לדרוש כלליה ופרטיה, מלפני ד' התפקדו כל משפטיה, ולא נפקד ממנה איש ואיש יולד בה בפקדת ממשלת הכוכבים ממסילות. וכי התבוננו בה וראו כל עמי הארץ בעיניהם, יתר שאת ויתר עו לה בארצותם לגוניהם, אל על יקראוה לבעבור נסות צבי לכל הארצות, והנחה למדינות ולמלכים סגלות. למן היום הוסדה ציון ישאלו, והתברכו בה גוים ובה יתהללו, ונקראה בשם ארץ חיים, נחלת צבי צבאות גוים, ישנו תמיד באהבתה כאהבת כלולות: מה ומה הנדחים והאוברים, עם ד' אלה ומארצו יצאו ויהיו נודדים, גם שם נגד ירושלם עשו כונים. ^א פתיחין בקורות לבם העמידו נכונים, ויבנו היכלות: גרסה נפשם לתאבה, אל ארץ טובה ורחבה, להתאבק בחרבותיה, על גגותיה ובחרבותיה, לרצות אבניה מקום ספיר, לחונן עפרה כעפרות זהב אוסיר, מר ואהלות, ואליה תשוקתם, בעוד בחיים חיותם, צדק ושלום נשקו, אם בין רגביה ידובקו, במבחר קברים הם יקחו חלקם בחיים ונכפר להם כחטאת, כאשם מעלות, כנשרים יעלו אבר, מכל עבר, להציב יד ושם כשם ועבר, ויאחזו בה אחוות קבר, במערות צורים ובמחילות, ומה גם עתה כי הורד נאון גלות ירושלם אשר בספרד והנם נתוצים אל החרב ואל הסוללות, בקום עריצים, ובאו פריצים, להתנפל עלינו ולהתגולל ולהתעולל עלילות; קמו מתקומיננו, ובקמותנו, קטפו מלילות, כרמינו לחבל התעיבו

עלילה לעולל עלילות; על הושם בחרוצות כחשם, שמו נפשם אשם גולות וחבלות, כל חלקה טובה באבני נגף הכאיבו, ואצל כל פנה משחית הציבו, השחת, שרוף וכלות. דברו דברים וקול מלים, לצד עלאה ועל אל אלים, כדבר אהת הנבלות; ולהאמין על שמאל שהוא ימין אמרו בשפת חלקות, בבצע מעשקות, חזו מהתלות. לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים נצחיים הביאו את המבול מים המאררים, וחיים למרי נפש בשקר נסכס, הטבילו כדרכס בכל חיבי טבילות, ויעפילו לעלות, אל גבעת הערלות, והיה הנשאר והגותר מעט מהרבה, מהרבה תלאות³) באו כדי ארבה, מעיר אל עיר, שאון מסעיר, עיר ובהלות; לבס יצוק לצוק העתים, עינים להם ולא יראו שחל בדרך והתחתים, אונים להם ולא יכחזו שבוש הדרכים, כי משער לשער, סופה וסער, וצער נלגול מחלות; לרוב תשוקתם השמורה והערוכה, למלט נפשם מתוך ההפכה, כי החויקם חיל לדת יעלי סלע חולל אילות. ואיך יעמוד לבס ותחוקנה ידיהם, אחרי ראותם כמעט נטויין רגליהם, ולא יהלכו הליכות עולם ארחות עקלקלות; יעזבו כלי חמדתם, ובגדי רקמתם, והשרות והרעלות, ויסתפקו בבגדי מלחים מבוקעים ומצוררים, ובגד עדים ושמלות בלות. כן אורחות החכם הה"ר יהודה בן בקה, אשר הרביץ תורה בקהל הקדש אשר בעיר אושקה, ירבו כמותו מורי הוראות בישראל, והוא ממוחדי קריאי העדה אנשי השם יחידי סגלה ונקרא קהלות⁴). אשר מנעוריו הלך בישרו ירא ד' במצותיו הפיץ לתורה ולתעודה, מטה מוסדה, הכינה וגם חקרה, גדולים חקרי לב ורעיוניו, לשדר עמקים בעמקה של הלכה ירדו מצולות, ויתרון הכשר יושר מעשים ופעלות, הושיבוהו על כסא כבוד רם ונשא בקרב עמו על גרם המעלות, על פי מדותיו כל יודעיו אשרוהו, הללוהו בשער בת רבים, ברכוהו במקהלות ותלו עליו כל כבוד בית אביו, ומוצאותיו מקדם לאמונה גברו בארץ, נכרו בחוצות גודרי פרצות, נקבו בשמות ופעלים ומלות; כי כל ישעו וכל הפצו מעודה, לשקוד על דלתות התורה ועלתה בידו, נכנס בשלום ובא בחדריה, סדריה ומס' קריה לגלות, ותמצא כקן ידו גם עושר גם כבוד ועבודה רבה מאד, ובשרה תרומות הציב נכולות. והיו היום בהתהפך מסיכותיו מפני אויב ומתנגס חרבות שיניו ומאכלות, קצרה נפשו מפני חמת המציק יעננו, ורוח מכינתו יעננו, זאת העצה היעוצה, בנפש הפצה, יודעת להפלות: לנטוש בית והון נחלת אבות ולטעת אהלי אפדנו וביתו עמו בהר צבי קדש ישראל והערים המבדלות, לא פנה אל פרידת היודים, אם שלמים וכן רבים ונכבדים, ויש שכמו לסכול עול נודים, מאחות מיודעיו קהל חסידים, אשר לפיד לפיד פרודו יתפרדו כל

עצמותם, ועיניהם רואות וכלות. ותחוק בו לצאת בעקבותיו ולהשלים חקו, אשה יראת ה' נות צדקו, אשת חן תתמוך כבוד מבנות גדולי ארצנו ומאציליה ממשפחת רם בני פלוי טובת שכל רבתי בדעות, שרתי כמדות בענוה והצנע כמשפט הבנות ההגונות והמהוללות, והיא גם היא אמרה לאמץ את לבבו, ואם לא נסתה צאת ובא: לכה דודי נצא אל ד' ואל טובו, בשמחת לבב כהולך בחליל ומחולות. ואף כי קמו עליו רבים קמים וחפשו עולות, ובסבות הסתירה וההפך והמקבילות, מטעם המלך עמדו על ימינו לשטנה, להפר עצתו ולהטות אשורו מני הדרך אחרנית עשר מעלות, ⁵ והוצרך להרבות רעים לשפך תחנות, ולהוציא הוצאות והרחיב מתנות גדולות: לא בכל זאת נסוג אחר לבו ועוד ידו נטויה קרית מלך רב העלילה לראות ולעלות. לא יכה ולא ירוץ, ויהי מה ירוץ, רחוב והרוץ, זה רזו ומהיר צדק והרוץ, והיה ד' מבטחו כי לא בהרוץ, והתהלך בהויץ על משענתו, ואמתו הדיה לו לנגוהות באפלות. ויואל ללכת באשר נשאר בידו הלוך להרגיע, ולא ישמיע, קול המולות. מאין עוד פנות למעדני ראשי בשמיו, וסמי אסמיו, ובל ילחם במנעמי מטעמיו, ועל נתח טוב לא יפיל גורלות. כנפש שבעה, השכל ודעה, שור אבוס תבוס, נפת [...] ותבו כל עוף הרים, לא וירוף הקורא על שן סלע ומצודה, ולא יאכל לקנח סעודה, ארבעים סאה גזולות⁶; די ללבו המכין, בקב הרוכין,⁷ ופת סובין, והנה צליל לחם שעורים, ביקר כרים, לא ידרוש עולות מחים, לא יבקש איזהו מקומן של זכאים, ומנחות בלולות; ומפרי מגדים אשר בננים, לא יקח פירות גנוסר דשנים ורעננים, מגנת אגוז לא ילקט אגוזי פרך ומפרדס רמונים — לא ישרא רמוני בדין, די לו בקלין שבדמאי בכנות שוח ונובלות⁸; על דודי התעודה יתרפק, בהכרחי יסתפק, לא יעמיק שאלות. ואנחנו שארית ישראל אשר במלכות אראגון בהתודע אלינו היותו נגד ד' מיישר עפעפים, בנקיון כפים, וכי כל מעשיו וכונותיו לאבינו שבשמים, בקנה אחד עולות, נודיע נאמנה נחלת אמרו מאל, בשבטי ישראל, אחינו שבגולה בכל הגלילות, ונכתב לו רבי תורות, אמרות טהורות, אשר ממעלותיו היקרות טפחיים מכסות וטפה מגלות. על כן על כל דברי האגרת הזאת, אליכם יראי ה' וחושבי שמו נוהיר ונוכיר: כי יעלה דרך גבולכם בקהל עם תרוממוהו, וכבוד והדר תעטרודו, ובכל אשר יפנה תרריכוהו, והכין צעדיו לישר מעגלות, והיה לכם למשמרת, לגאון ולתפארת, מדי עברו תמוך אשורו די מחסורו למלאות. אנוש יביט, וראה בעצלו, בעינו עליו יפקח, חסן ויקר יקה, ויראה בנחמה בקום למשפט שופט צדק על הבוגדים ריקם, ושבעתים אל חיקם, ביום נקם, כעל ישלם כעל גמולות, כי ידבר שלום אל עמו, ולמען שמו, יקום לגדור כל פרוץ, להקים ארץ, להנחיל נחלות, ורפא ירפא מהין מכתו וכאבו נעכר, ויתן לו אחרי נמכר, גאולות, כנפש. . .

ב.

אגרת⁹) שלווחה בשם קהל סרקסמה על אודות נכבד אחד בחר
 והסכים לעבור ארחות ימים לארץ ישראל אחר הגזירות.
 בהנחל עליון נחלת צבי למספר בני ישראל בעו ותעצמות וכמלחמות
 תנפה, שמה ישבו כסאות ומכונים, לחבר נביאים וחבר כהנים, והיה שם
 מסלול ומקום למקדש ולשכות ורצפה, וראו כל עמי הארץ אחד קדוש רב
 להושיע, משם שפע שלמות משפיע, להושיע שואה ומשואה וארץ איפה.
 והארץ הגה רחבת ידים, תאוה לכל עינים, וחמדה להשמעות אונים, ולכל
 פה ושפתים, בנפת צופה. וגם אחרי כן כי הגיעו והקיפו תקופות הימים,
 חטא חטאה ירושלם, והארץ חנפה; והבת השוכבה, שכבה למעצבה, תחת
 אשר נאפה ועלה באשה, ותהי כאשה, גרושה מאשה, ברחיפה ונויפה;
 גלתה בראש גולים, ובכל פלך ואקלים, צנפיה צנפה; צוד צדוה למרחפות,
 ותהי לחרפות, בפתע באיבה הרופה, בנחלי בליעל גרופה וערופה, ותלך
 הלוך וועקה ערומה ויחפה, ותעד נומה וחליתה ותסר צעיפה; ונותרה בת
 ציון, כחורב בציון, ומשכני עליון כקיון, וקילון על כבודם חרפה וגדופה:
 הן עוד היום יושביהן קצרי יד אל ארץ חמדתם, מבור גלותם, ופח מוקשם,
 ישאו נפשם, תוכה אהבה צרופה. ומה גם עתה בבא נשואה עברה, וועם
 וצרה, עברו מעברה, כעבור סופה; והוד גאון קהלות ספרד ובכרמנו סמר,
 השחיתו כל פרי עץ הדר, ושמו צפצפה, גפן אדרת פוריה וענפה, ותאותנו
 לקצפה. בהקבץ עבדים המתפרצים, ועדת עריצים, אספו אספה; להאכיר
 השארית הנמצאה, ומליץ לצד עלאה יפטיירו בשפה. ובהורי ישראל בכל
 פחתים, נצמתים, ויהיו המתים, במגפה; והשרידים אשר שרדו אנה ואנה,
 לבבם פונה, כאשר ינוד הקנה, וכאשר ינוע בכברה ונפה, הנשארים, מברד
 המקרים, השוכני באהלי יערים, הדרים עם נחש בכפיפה¹⁰); בנפש הולה
 מאהבה מסותרת, מיקוד המהומה והמגערת שחרהורת, ומשמש המצוקה
 כאש בוערת, שוופה; תשגיה מחרני מצוקי מחשבי צרותיה, וכעד אשנבי
 רבי רבי תלאותיה נשקפה. יחרדו כצפור מסתר אהלם, ויתנו איש אל
 רעהו קולם, לכו ונעלה אל הר ד', לדעת את ד', ונדעה נרדפה.
 ואל זה יביש הנכבד הזה פלו', ההולך למרחבי ארץ הצבי עם היקר בנו פלו'.
 בנפש האב ונפש הבן לצוק העתים ברגזה וראגה, מתוגה, דלפה. ויהי
 מושבם בינותינו, ללמד את נערי בני ישראל צוד תעודה אמרת ד' צרופה,
 בתם לבב ובנקיון כפיים, ממלאכת שמים, כי באמונה הם עושים מתפרנסים
 בריוח ובהעדפה, נועצו לב יחדיו חסן ויקר יקחו מבטח בה' ימלא שפקם,
 בלחם חקם, ברב או במעט נפשם בהם תתענג, בודע חמר קמה סלת חמי
 מנות או פנג, או בקמה שעורים עשירית האיפה. אהבה בתענוגים אל

ישגחו, בהכרחי רוחם יניחו, ואת דמי המותרות מקרבם ידיחו, הרהר ושמיה. וישימו פניהם מועדות, וננפיהם פרודות, בהר קדש ומשכנותיו מה ידירות, בנפש שוקקה בלטה וגם נכספה. ויבקשו מאתנו כתב זאת זמרון בספר ומגלה, להיות להם לשם ולתהלה, לפני אחינו שבגולה, ויתהלכו כאשר יתהלכו בקומה זקופה. ואנחנו קהל עדת מדינת סרקסטה אשר במלכות אראנון לבושי חרדות, פליטי הרב השמדות, השלופה, כאור מוצל משרפה, אחרי קראנו שלום שלום לרוב. לרחוק ולקרוב, בכבוד ראש ובשפה רפה, נעתיר בכל תפלה כל תחנה לכל רואה האגרת הזאת על אודות האנשים האלה, מדי עברם, תמוך אשורם, להיות בעורם, למלאות די מחסורם, בנפש חפצה ועין יפה, אשר ידבנו לבם, להניח להם מעצבם ומרגום, או יחוק במעום, הישר לפניהם דרכם, יגיה חשכם, עושה שחר עיפה, ועיניהם תראינה בקום היושבי בשמים לאמר לאסורים צאו ביד רמה וזרוע חשופה, כנפש החותמים. . . .

ג.

ועוד אחרת⁽¹⁾.

מאז היתה לגוי אחד עיר עז לנו, וקראו לה נוה צדק הר הקדש, ונבנתה העיר על תלה, לשם ולתהלה, והיה שם מסלול ודרך הקדש: שם נגלו בסוד ישרים, האלקים האדירים. והר הבית בראש ההרים, כל גבולו סביב סביב קדש. והיה מקדש ד' בתוכו ההר וההרואל, לגאון ולתפארת ישראל, והגורה והבניה קרית מלך רב העלילה, תרומיה מתרומת הארץ קדש. שמה הנחת ד', מראה כבוד ד', הלוך להרניע, להופיע, מאור ושמש מרכבות קדש. וראו כל עמים רבים, מפלאות תמים דעים, נראה בכבודו במקום הקדש, ונצדק קדש. משם רועה אבן ישראל, משם חלקת מחוקק להורות חק ומשפט, ומצבתם זרע קדש. המה הגבורים כהני ד' יקראו חשן משפט על לבם, צדק ילין בס, במגורם בקרבם, עושי מעיל ובגדי קדש, לעמוד לשרת בקדש, מגישי מנחה בצדקה, וזבחי זבח שלמים, ועולה העלו בקדש. לכלא ולהתם עון אשר חטא, ועל כל דבר פשע לכפר בקדש. ויהי כאשר הרבו מזבחות לחטא בעיר אלקינו מחטאת נביאיה פוחים, מרגשת עוים מרגיזים, עונות כהניה הלל קדש: היו בדרכינו התחתים, ונבורנו התים, ואויבנו שם נחתים, ליסרנו בשוטים, ובצוק העתים, נשסו הבתים, והעיר הקדש! והיה הבן הבכור, בעמק עכור, משתומם על המראה משתאה, מהריש, כבלע רשע צדיק כבלע את הקדש. בראש גולים בא עד קצו, יצא יצוא, וצר ומצוק מנת כוסו, שקול ישקל כעסו, שקל קצף בשקל

הקדש. ונכרים באו שערינו, וחלה חרב עריו בעריו. בעת הרע אויב בקדש. עלה גם עלה דרך גבולו, ויש אהלו, ומחי קבלו, לפני חילו. נתן קולו, כבאו אל הקדש. רעי גוים נחלו מקדשיו, ומשמרים הכלי שוא — שומרי משמרת הקדש! מתנשאים לאמר לנו נתנה הארץ למורשה, ולמען (?) מגרשה, בחרבם הקשה, ידו גורל על אדמת הקדש. בכל זאת אם קדש ישראל ויהודה עוד רד, מפורד ומפורד, בעון עקבו, עוד ידו נטויה לשאת עינו ולבו, אל ד' ואל טובו, להר צבי קדש. ונפשות אביונים כעב תעופינה, תהימנה מאדם העיר, לחונן עפרה כעפרות זהב ולרצות אבניה מקום ספיר, ברחוק — מקום זוכחים דמם וחלבם. וכיון פתיחים בקירות לבם נגר ירושלם, ובהיותם כואבים, רוח נשברה ונפש נכאה הם מקריבים, קדש. ואך (sic) אם טמאה ארץ מגורם, מכשירם, חבת הקדש. על כן היהודים הפזורים, השוכני באהלי כל מלכי גוים, כלם יחדיו יהיו תמים, יחליפו כח, לכל העיר האלהים את רוחו לבקש לו מנוח, ולמשוה קדש. יעלוו חסידים ברוח נדיבה, תמוך אשורי כל יוצא ובא, אל ארץ טובה ורחבה, יחלצו חושים, וחמושים דרושים. לכל חפצי שואל, כגשת בני ישראל, אל הקדש. האיש הלזה שמו פלוני נתגורר בינותינו, נהנה מיגיעו מתהלך בתומו, ואחיו ואמו, יושבי ירושלם זה כמה. ועתה העירוהו בצדק לעלות ולראות בהדרת קדש. נחה שקטה הסכמתו ללכת שם עם כל נפשות ביתו, ובאשר קצרה ידו לתת שכר דרך אניה בלב ים, בקש ממנו להכין אותו ולסערו וגם במכתב פתוחי חותם קדש. נדרשנו לשאלתו ועשינו לו כדו כנו.¹² גם הרי ישראל אשר בכל עיר ועיר: שאו ידיכם קדש, ומדי עברו לפניכם ברוח נמוכה, ובשיחה שפוכה, עשו אתו ברכה, מלאכה לתרומת הקדש. כי לנהלו למחוז חפצו משגבו ומנסו, מתן נדבת הנדיבים, להטיב לטובים, ולישרים בלבותם נאווה קדש. אשר ידבנו לבו להחזיק בו לא יכהה ולא ירוץ, וידלג כאיל וירוץ, בהבנות עיר הצדק החוב והרוץ, בירקרק חרוץ, מקלעות כרובים, וצלעות הבית והעבים, להיכל ולקדש. ישמה צדיק בחוותו יום נקם ושלם, על הצר הצורר שבעתים ישלם, אשר חטא מן הקדש. וגם נגיד ברית במשמני מדינה¹³) יבא, ומחיר צדק יער כחו ולבבו, על ברית קדש. והוכן בחסד כסאו כימי שמים לרום יסודתו בהררי קדש. כנפש. . .

ד.

אחרת¹⁴).

כבא גלי (התלאות) התמורות ומשברי התלאות במחנה העברים, ונעבור סופה וסערה, עברה מעברה, אל העברים, ועדת עריצים השחיתו התעיבו,

וכל חלקה טובה כאבן נגף הכאיבו, ובהורי ישראל הציבו, בניא צלמות ולא סדרים, צללו כעופרת, בים המהומה והמגערת, ויעלו גם עלה בהררי המצוקות והצרות, לחצוב להם בארות, בארות נשברים, אכלו וישבעו רוגו¹⁵) ושתו ולאז המים הזידונים המרים המאררים, ואם בארו אדיר אשר בלבנון נפלה להבת שלהבת בהמיר ארץ ובמוט הרים, השקמים אשר בשפלה, שרידי חרב הבהלה, פליטי הסכות והמקרים, אם ינועו ויתהלכו באשר יתהלכו, למרחבי ארץ בתוך קהל ועדה ובסוד ישרים, לא יאמינו לשמועתם כי נמלטו מפה יוקשים ומבין הגורים, אם לא מפי סופרים מפי ספרים, יעידו ויגידו צדקתם בחתימות אנשי שם הנודעים בשערים,¹⁶) לכן שמענו לקול היקר הזה שמו פ' מבני טובי תושבי הארץ הלזו, מן המוחזקים באנשי אמונים הגונים וכשרים, וגם הנה הוא מנעוריו ועד עתה התהלך למשרים, לא נפתה לבו כהבלי הזמן ולא פריץ גדרים, ועתה כי נדבה רוחו והריחו ביראת ד' לעזוב חברת אוהבים, ודבקות קרובים, ולנשוש ארץ מגורים, לעלות ולראות בגלילות ארץ הצבי ולהסתפח בנחלת קרישי עליונים אשר שם נחה שקמה מאז שכינת האלקים האדירים, שאל שאל אתנו במפגיע, יושר לבו אמריו להביע, ונקיון כפיו להודיע, בקהל חסידים הסגנים והחורים, על כן על כל דברי האגרת הזאת בשבטי ישראל הודענו נאמנה אמונת עתו ופעלתו, וחזקת כשרותו ויהדותו, וכי לא התערב עם שונים וילדי נכרים, ואתם הרי ישראל אחינו אנשי נאולתינו הפזורים בערים ובכפרים, כי יעלה דרך גבולכם בימין צדקכם תתמכוהו, במעגלי יושר תדריכוהו, ולנחותו אל מהו חפצו תפתחו לפניו דלתים ושערים, לשים מעקשים לפניו למשרים, ולישר הדורים. המרחמו ומנחמו, יהי אלקיו עמו, בבא כל ישראל חברים. . .

ה.

אגרת אחרת¹⁷).

טרם יצמח צמח האדמה יניף אלקים גשם נדבות, וכטרם תצא ופשה תפשה הנגע ועת ופגע יקרה, מי כמוהו מורה, רפואות תעלה בעדניה לחבש מכאובות; מטרם שום אבן נגף ופוקה ומועקה, להכאיב כל חלקה, מתחתיו יצמח אור זרוע, להצמיח מוצא כל זרע זרוע, עד יצמח עצי עדן תחת חרול וענף עץ עבות, בארץ תלאובות; בטרם תצמחה ותארכנה, פארות הצרות חבליהן תשלחנה, וכדשא תפרחנה, מלחמות תנופה — עושה שהר עיפה, משבית מדונים ודברי ריבות; בטרם יחשיך עיני גבוהים, ונר אלקים טרם

יכבה הופיע אור גדול כאור בקר לא עבות; טרם כלה כליזן חרוץ, כל יד
עמל ויד חרוץ, יצמיח צדקות וגמילות חסדים לאלפי רבבות; בטרם יבא
חבל בראש דלים, ובטרם יתננפו רגלי עני פעמי אמללים, והמה טרם
ישכבון בין שפתים בראש גולים, ד' קדושם, מלכם וראשם, בסומכי נפשם,
לגדור פרצם לשוכב נתיבות; בטרם יקטירו המתנדבים קשרת סמי צדקתם
להריח בה נשברי לב, עתר ענן הקשרת מתמר ועולה, מעלה מעלה, לרונב
בערבות: לכן שמעי שמעו יראי ד' וחושבי שמו, חבל נחלתו ועמו, הנה
איש צמח¹⁸) שמו, התהלך בתמו, והומן בכלי ועמו, אכלו הממו בחרמו,
השיבו למעצבות; בערונות מטעיו קוץ ודרדר הצמיח, ואל פיהו יגח, יבק
מקרים וסבות. ראשונה יסעו נודדי מצוקות ופקודיהם, נכחו יחנו איש על ידו
להגליהם, וצבאות תלאות צומחות אחריהם, אצל גבולו מצבות. זה זמן
זמנים ומועד מועדים, ישב בקרבנו בנקיון כפו, מבקש טרפו, בועת אפו,
וכי ישב ללחום לחם צר יקרא את שמו רחובות, במעשה ידיו רב לו, ושבע
ילין בתוך אחלו, ידכה ישוח במעונות, מאין עוד פנות, לבקש חשבונות,
יתרונות מעדנות, אצל כל פנות, במדבר בערבות. על דלתותיו מתרפק,
בהכרחי מסתפק, וכי יסיתהו לחצו, לעווב רבצו, נפשו נחלים תלהשהו מסביב
כיקוד אש להבות, אכן נודע את אשר כבר עשוהו, צד ומצוק מצאוהו,
מנעוריו גדלוהו, וגם עד זקנה ושיבות, וירא כי לא יכול שאת, יתר שאת,
שאת החסרון, ומשאת משנה שברון, והוא במורד בית חורון, ישמיע קולו
קרא בנרון, לבני ישראל לזכרון, על שער בת רבים בשוקים וברחובות, וכי
ידענו ננע לבבו עשינו עמו כדי בנו¹⁹) מעשה הצדקה, זרועיה תצמיח ופרי
תנובות, אתם גם אתם קדש ישראל אשר בכל מדינות רחוקות וקרובות,
על כל דברי האגרת הזאת והאותיות הנכבדות בעלותו על מרומי שדה
תרומות, לקטף מלילות בקמות שמעו שמוע ברנו קולו, וגם שול תשולו
לו, שבלי חסרכם מלאות וטובות, אז תתענג נפשכם בדשן פרי מעללכם,
הצומח לכם משרה צדקתכם, ועיניכם תראינה נגיד ברית²⁰) צמח שמו יתור
לנו מנוחה, והולידה והצמיחה, להשיב בנים על אבות, כנפש החותמים...

יצי

ג.

עוד אחרת²¹).

חליפות וצבא לאנוש עלי ארץ ממרום יערו לעתים מוזמנים, אשר
יזלו שחקים, ויהי הם מריקים, תמורות גדולות וכצורות ירעפו עלי אדם
ביקר בל ילין, והוא מסיבות מתהפך לכמה גוונים, ד' מסך בקרבם מן שמים,
אש ומים, ודרך חורונם, נוסעים וחונים, ואף כי מעשה ד' אחד, בדרך

אחר, השני השני, וההפעלות הקניו והמנוי, מפאת המקבלים, וכלים
מכלים שונים. לזאת ישתנו עניני האישים ההיום הנפסדים, למועד מועדים,
ואין אחד מתחוק על כבוד הילול, בימי חיי הבלו, ובמלאת שפק יצר לו,
לעת תמוט רגלו, עת האסף והפקד הקנינים. ואת מי אין כמו אלה, הלא
המה סדרי בראשית מערכות אלקים חיים נתונים נתונים. גלגל הוא שהנור,
גזור אומר ועושה, מכריח מן הקצה אל הקצה. יש דרך השוכני באהלים,
לפנים מן הקלעים, וישבי נטעים, בבתיהם ספונים, לובשי שנים עם עדנים,
ובמעדנים יקשרו מעדנים; ויש אחד מפור ומפרד, מזור ונפסל ביוצא, ואצל
כל פנה יראה וימצא, לשאול אוכל לנפשו יבקש רצון הנדיבים והאיתנים.
ואף גם זאת לא תקום ולא תהיה; למועד ישוב, ובא רצוא ושוב, כאשר
כבר היה לעולמים וימים ושנים. זה השער לד' נכון ובטוח, ופתח פתוח,
להחיות את דכא ושפל רוח, ולהשיב לב העניים והאביונים, לא יבושו כי
ידברו עניים ומרודים, אשר האלקים אנה לידם, בהוסדם יחד קמון וגדול
להתעתד למקרי הזמנים. ויאמר ד' לדרך נכלם, מה לך נרדם, ורכב וסוס
מוכן ביום מלחמת תלאות הימים, בהלוך עליו אימים, צערו להודיע ולהראות
העמים, ירים קול כחולה, קול המולה ושאונים. ואל זה יביט כל ירא וחרד
אל דברו, ואל עני ונכה רוח יסוב על צירו, מטובו הענק יעניק להשכיחו
רישו, ולהמתיק רושו, יניקו דבשו, וישקו יין רקו, ויאכילו ראשית
דגנים, להרבות עצמה לאין אונים, ובמעשה הצדקה זהב ורב פנינים, לא
יעריבו ויתנו את הכסף כאבנים, כי יראו כי אולת יד חרוצים ועשירים
בשפל, ולשוכני בווהר ההצלחה ד' אמר לשכון בערפל, והומן לירות כמו
אופל, חציו שנונים. את כל הדברים האלה ראה הביט וחזה, האישי הלזה,
שמו פ', כל בני משפחתו שלמים הם אתנו מאז בישרת לבב בתמים,
ובאמת האבות והבנים יחדו נוצרי אמונים, וגם הנה הוא הלך בתומו מעורו²),
ומיגיעו היו ידיו אמונה וכביר מצאה ידו, ויהי כי הקיפו ימי מועדו, זמנו
הקיף עליו מצורו, ועל לא חמס נעדר מקנה קנינו, ובלא פשע ירד המונו
ושאונו, ויקרמוהו מוקשי יגונים ועצבונים, עד שדחפוהו המים הוידונים;
והנה קול רעש אופן עגלה קורא במדבר: קום צא אל הבקעה, קום קרא
ממעמקים ממעי הראגה והתנוגה, נאקת חללים מתים באשמינים.
ויבינהו רוח מבינתו, לצאת חוץ ממחיצתו, ויבא פתחי נדיבים וסגנים. ויבקש
ממנו להליץ בעדו, לסעדו בימי נדודו ומרודו, ספר זכרון ליראי ד' גולה
סדו, ואם אינו לפי כבודו, קורא ושונה סדר נזיקין ומוסר ראשי פרקים
למבינים. וכי ידענו את מכאוביו, ונהמת קרביו, נדרשנו ונעטרנו לבקשתו,
בפנתו דרך כרמים לעולל עוללות בין הגפנים. אשר יראה בעינו בעינו,
והקץ אל כעס ענינו, יראה בנחמה בבא כל ישראל בתוככי ירושלים ולציון⁵
יאמר חפצי בה, ועוד יגובן דשנים ורעננים, כנפשי.

א.

אחרת²³).

על השנות השתנות סררי בראשית בהמיר תמורת, וקאם שאון סאון, סואן, ברעש ורונו, יגמא ארץ כפרץ רחב, יאתיו כאפיק נחלים נטוי וכנהרות. אשתוללו אבירי לב היושבים על מלאה, הן עוד בידם טובם, אוכלי לחם העצבים, ברבים מכאובים, מפחד יום עברות. על יומו נשמו מסלות בלבבם. ורוח מלא מאלה, רוח עצה מסך בקרבם לחשב מחשבות, לשובב נתיבות, לגדע בריחי המשובות, לבקע יאורי התשובות בצורות. כי יראה איש ננע לבבו, ישליך את אלילי זהבו, בשובו עקבו, תתום חלאתו, ומצואתו רוחץ במי מעיני פעולות ישרות. כי ישקף וירא בפלגות, שפעת דאגות, מאין הפוגות, ולבבו יבין כי מה תקות אנוש כחציר, אם כמו נטע עשה קציר, ובין לילה אבד מני ארץ, ואם על עב ירכב פתע ישכב בנקרות שיחין ומערות. היום יגביה עוף עם ענני שמיא, ומחר ידו נטויה, ועל ההרים הרמים, סעיפיו שוטמים, ואם יפנה דרך כרמים, מענבי רוש יעולל עוללות אשכלות מרורות. הנה מה טוב לאדם, אשר בעפר יסודם, לחקור חקר כבודם וסודם, ולא תקצר ידם, ויצר צעדם לסערם, ויכינו את צידם, שאת ארוחה ומשאת לבכם אל כפים, ברקיע השמים, והיו למאורות. ואל זה יביטו החרדים השרידים, אל עניים מרודים, וזה כל פרי הסר חטאות הצבור והיחידים, ובאו האובדים, שבעי רונו ונדודים, ארחות דרכם, והמה יתנו חלקם — בחיים, בחין ערכם, ודבר גבורות. הנה זה לבדו עומד לנס עמים, והוא מרומים, אין לבא כיום תמים, דרך יחלק אור יקרות, אלו דברים שאין להם שיעור לשכרם, עמדו למחויק ולמעוז ישועות לימין האיש הלזה, שמו פי, לבא במבוא מאמדות משפחתו מטובי תושבי עירונו לפנים. שומרי אמונים, מאמינים בני מאמינים²⁴), בתם ויושר, ויתרון הכשר, מדות כבודות, מה ידידות ויקרות. וגם הנה הוא תמים בדרכיו, במי מעין ובור ידים רחץ הליכיו, מאשר תשיג ידו מסתפק, ועל דלתי יגיע כפיו מערב עד בקר מתרפק, ובלילות עמל מנו לו קדמו עיניו אשמורות. לא יצא מאצטגנינות שלו הלאות אנשים, אך עתה הלאהו בטול משא ומתן, כל תבואתו ישרש, ואותו כלה גרש יגרש, מן הבתים ומן החצרות. ועוד כי אפסוהו חרדות, ילדים וילדות, לפניו מועדות, וכפרש צרת הבת גדולה, אשר שדכה לבן גילה, ויראה ורעד תבא בו במקום נילה, ותהיינה משארות בשמלות הצוקות על שכמו צרורות. בקש ממנו ומאתנו במפניע, בשבטי ישראל נאמנה צרות לבבו להודיע, ומצואותיו מקדם להבין ולהורות. ותעל שועתו אלינו וניבו, כי ידענו את מכאובו, להעלות על ספר, משלי אפר, להגיד לאדם מה שיהו, ואת כל הקורות. אמנם כי אתם עם בני ישראל גוי אחד קרוש מדבר

בצדקה, בעלותו דרך גבולכם ברוח נשברה, לבקש עזרה בצרות, כן תרימו גם אתם בעין יפה, ובהערפה, לעבודת ד' תרומות ומעשרות. אשר ידבנו לכו למעשה הצדקה יפתח אוצרות, ימלאו אסמיו, בשמיו, אף שמיו, יערפו טל אורות, ועיניו עם עיני כל ישראל חברים, תחוינה מישרים, בהכנות ההרבות משכנות מבטחים, והערים המבדלות גדולות ובצורות. כנפש קהל ערת ישראל. . .

ה.

אחרת²⁵).

כי ארכו הימים קדש ישראל הגלה מירושלם. לארבע רוחות השמים, ויהודה עוד רד, מפור ומפרד, בין העמים, והעיר רבתי רבתי עם, בעברה וועם, אבלה נבלה כלה הגלת שלומים. ועל כל דבר פשעים וחמאות, קרבני החמאות, ספו תמו למשוואות, ולאשמת העם אפסו האשמים. אף גם זאת המחנה הנשאר בארץ נוד כערער בערבה נפרצו ענפיו, נפרדו עליו, יהלך עליו אימים. לולי העצה היעוצה נועצו לב יחדו במקהלות, לבנות היכלות, וליסד בתי תפלות, למקדש מעט מקומן של זכחים ועולות, יקחו עמם דברים ומלות, הלף עבודתם וזחי שלמים, והיתה זאת להם, בארץ לא להם, לעמוד מבצר, מן המצר, ומפח יוקשים ומצודים, מצודים גדולים ועצומים. ואם ליתרון חטאתנו כי כבדה, קפדה בא, ומעשה לסתור, ורוח עושים הכה הכפתור, וירעשו אמות הספים והאילים והאלמים, למען טמא את מקדשנו, לחלל גאון כל צביינו, ולשלוח יד בשלומים. על זאת, על המחזות העוות, והמלאכות הנמכות, תשבענה רגזות, הנפשות העליוות, והיו כצפרים האחוות, ונמס כל לב וכל פנים נועמים; וישראל ואפרים, השוככים בין שפתים, תחת און אהלי כושן רשעתים, על הארץ מרתים, דרך חורונים, ישאו עינים, אל אל בשמים, ופקוח אזנים, אמין כה מתנים, לגרור פרצם, ולחבש מחצם, יחדיו יהיו תמים. והיו מטות כנפיהם וכפיהם פרושות, לשית עצות, כדת מה לעשות, לעלות בפרצות, בראותם בכל חוצות, נאצות נפוצות, ובכל רחובות, מכאובות ואיבות, ומוקשות חרדות פרודות, ומצודות העדות מועדות, ומשטח להרמים: יתנגשו יחדו השרידים, יאספו כל החרדים, יתקבצו הנפרדים, ויהיו לאחדים, בהיותם כואבים, לבקש חשבונות רבים, כי יסבו עליהם רבים קמים, יחדו כצפור ונעיט הרים, לישר הדורים, לפתוח דלתים ושערים, ולקרוע חלוני שקופים אטומים, הלוך להרגיעם להושיעם תשועת עולמים. ואנחנו קהל ערת ישראל אשר בקצה היריעה רשומים, בשבטי ישראל נודיע נאמנה אשר קרה לקהל פ' זה שנה או זה ימים,

מפני לוחצים, גוים עריצים, קמו ויעפילו לעלות בבית תפלתם, והללו
 המקדש המעון, ויבערו הקדש מן הבית והעמידו בו תמונת כל סמל וצלמים.
 ולסבת זה התגלגלו תחת שואות, במכת חרב והרג וצבאות תלאות, ועל כל
 המוצאות, נמשכו להם כמה הוצאות, ושפיכות דמים בדמים. ובאחרית הזעם
 כהתם הפושעים הוצרכו כופר ופדיון, מחצר מלך הגוים אשר באויניון²⁶,
 וילכו ויצטיירו הנכבדים האלה שמם פ' מנכבדי טובי תושבי מקומם ומן
 היותר שלמים, וכידם אגרת פתוחה, להגיד משנה שברון יגון ואנחה,
 בפרטים מפורשים ומפורסמים. ואחרי אשר קראנוה, חקרנוה כן היא. קשט
 אמרי אמת מאושרים ומקויימים, אלה בקשו כתבם ולא נמצא. ועמדו שני
 האנשים, אנושים בעצבת לב ומשבר רוח יילילו שוממים, ונאמר תהי נא
 זאת זכרון בספר, נתנה ראש מילים כוללים, מאשר נודע לנו באמת ובתמים.
 החפיץ ימלא את ידם יעמוד לימינם, ולפלס מעגלם בחסד וברחמים, ומדי
 עברם, יהיה בעזרם, למלאת די מחסורם, ולמצוה רבה כגון זו אזור הנדיבות
 יאזור, ורכוש להם יבזור, יעשה שלום לו עושה שלום במרומים, ותחו
 בציון עינו גואל קרוב, וידגו לרוב בקרבה אסירי התקוה, היינו כחולמים.
 נפש קהל סרגוסה.

מ.

נהי בכי תמרורים על הלקח פאר גולת גולתינו הרב הגדול
 דון חסדאי קרשקאש תנצב"ה²⁷.

אשבר מיתרי כנור ונבל,	כיום הורד גאון ארץ ותבל,
בקול כאוב, ברוב מכאוב וחבל,	ותמיד אעשה מספד ואבל
חתמתיה ושמתיה כאב"ל. 3	וקינה קוננה ידי לאירי,

ונאות יקרנו אשר נדמו,	חסדי ד' אזכרה כי תמו,
יום בא, הפכות הובול נלחמו!	ונאות שלומנו, אהה! כי הרבו!
עד שערי חכמה ודת שממו,	בם תהפכות הזמן ערכו קרב,
כי מעייני שכל ובין נסתמו.	שערי חמודות התעודות נסגרו,
יום עקבי סוסם אהה! הלמו,	5 רכב כבודנו ופרשיו, בני
הדור, כחבלי החרי רתמו,	רכב ומננו ורכשי מעלות
מאין נשוא פנים ולא נכלמו;	רכב ורחים וחי איש חבלו,
דת יספו דעה והתעצמו,	הרב, גדול הדור, אשר בו נדהי
דעיו, ושנאי האמת שטמו,	הרב, אשר ישר ותמים אהבו
מחסור חסרי לב ובו נשלמו:	10 הרב, גדול, מהלל ורב מעלת, מלאת

חסדאי אשר היה לעולם די באות
 מקנמן בשם חסדיו האכיל
 מניב שפתיו למדו הרוננים,
 ולמועצותיו ידמו היועצים.
 15 איכה שפתים, נכוחות דברו
 איך לא לחכם עמדה חכמה, והן
 איך אל מרחם רל בדעת קפצו
 ספר מקורא אור ה' איך פני
 הרב בשכלו נר אלקים העלה,
 20 צורות מאירות לזמן איך משחרו
 צורות בהירות מבהירות הובול
 אורים לכל יושבי קצוות זרחו,
 לא שודר ושבר זה נביאים נבאו
 מי האמין כי יעלה כורת עלי
 25 על הזמן כי העביר טובו מאד
 איכה ידי הודו בהודו נשלחו,
 אולי בני יום מאז נדרו מחות
 או חשבו לנפיל נפיל המעלות?
 אולי בכסלם יבערו ולא ידעו
 30 נלקח כרוב ממשח ושח רומו,
 נלקח ארון קדש בלוחות דת, בעד
 רבים בחזיו שבעו דבשו וכן
 לבות מתים עוים ועליונים לקול
 עם עז וגוי עריץ, לכל שוד מצאו
 35 לא יתמו לעד ימי אבלו, עד
 על כן קהלינו למותו אבלו,
 רוח כתנים שאפו לומדים, אשר
 ילכו חגורי שק, וזקני עם ועם
 יבנו כמר נפש בהקיץ
 40 יבנו עדי מרוב בכי יבש מקור
 מרוב בכי נחר גרון הסופדים,
 אויה לנוגנים, הנמוגים ברמי,
 18 אם הכאב אל נשברי לב יחריש?
 כצאן בלי רועה אמוגיו נשארו
 45 יום נעדר, הדר והוד וכלי יקר
 הדת והשכל הדרות לבשו

חסדו ומדותיו אשר נעמו,
 אל נבאשי סכלות והתבשמו,
 ולקח וניב ערב וצה נאמו,
 ולקול דברו כף לפיהם שמו.
 תמיד להרנין אלמים, נאלמו!
 רבים בחכמתו בדרו יחכמו;
 ימים באף רחמים, ולא רחמו!
 עושו בעברת הזמן נעתמו,
 איך חשכו עיניו ואיך עצמו,
 חשכו, ועצם מפנין אדמו,
 איך בין צרור עפר וגוש הועמו!
 איך לבשו קדרות ואיך עממו,
 מאז, ולא הקוסמים קסמו,
 גלגל, וראש כוכבי שחקים רמו!
 יתמהו רבים וישתוממו,
 כי האביר שועיו ורעיו נמו,
 היקום, ונדריהם, אהה! הוקמו?
 הה! פעלו כיום אשר זממו;
 מי אררו ארור ומי זעמו.
 30 וכל יודעיו עלי יומו, אהה! נשמו;
 חטאת המוננו אשר נבתמו!
 רבים במותו ממרור טעמו,
 שאגת מהומתו כים ינהמו,
 נחם, לשוד כזה היתנחמו?
 יכלו ימות עולם ועד יתמו,
 עליו פני כל שומעיו רעמו,
 לחם המודותיו תמול לחמו,
 ילכו פרועי ראש וסות פרמו,
 ועלי ערש יצועם צר וצוק חלמו,
 דמעה, ולבותם כאש יחמו,
 עד מועוק חדלו ולא רעמו,
 אוי דואגים, מרוב כאב נרדמו!
 אכן בלבם תו הרי רשמו!
 כמחוסרי דעה ובין נדהמו,
 הדור, ועררי רוניו נאשמו;
 עליו, ורוחות יורעים נפעמו,

תורות וחקים שוד וחמס צועקים	כיום, ונפשות נואקים עגמו,
שרים ושרות, חוללים ומנגנים,	כבנות יענים או כיונים המו.
נעתיר בלב נשבר לאל: מותו יהי	כפר אשם דורו אשר אשמו.
50 אם מאנוש חסדי תכוננו נסרתו,	הן נכרו בזובל ולא נעלמו,
מופתי תהלותיו וכשרון מעשיו	נגד פני עליון לשי הורמו,
חסדו ויושר פעליו בין מלאכי	שלום כחותם האמת נחתמו,
הוכן בחסד כס לשכתו מול פני	חסדי ד', לא לעולם תמו.

סימן.

נשבר ונדכה קום קרב למקוננים,	ונעים זמירות כל קרוב אליך
נצה אנינות לבך, ומנחמים	לא יאמרו: שלמו ימי אבלך.

נ"א.

נפש נכאה צהלי קולך	בבכי ומספר כל ימי חלדך,
השח זמן רומך, ועז גדלך	השפיל, והגדיל משברי חבלך,
ומנחמי עמל ובעס לא	לך ינאמו: שלמו ימי אבלך.

י 28

כתב שולח מטעם נכבדי קהל סרקסמא אל יתר קהלות אראגון.

אחינו שבגולה! הלא ידעתם והוגד מראש לכם גם מתמול גם משלשם, בשכן ישראל בטח ברד בבתיהם ספונים, שלום מפחד ואין מחריר, חרדו לרגעים נבהלו נחפזו ותחתם ירגזו בהתעתדם כמטרה לחצי החקירות, לא ינוס להם גם, אשר לא נלכד בשחת רשתם רגע אחת, ולא ימלט מהם פלוט, אשר לא יפול בשחיתותם פעם אחת. ומי מכלכל משפטי החוקר, ומי העומד בהראות דקדוקי הדרישה והבדיקה והחקירה, אם הוא ישים עיניו על כל הרכי איש ואיש לדקדק בפעולות אדם, יפלו בממוריו כעס ככהן, כגדול קמטן. כצדיק כרשע, כי אדם אין צדיק ומושל ברוחו אשר יעשה טוב כל רגעיו ולא יחטא בשפתיו, ולא ימצא קיסם בין שניו ואולי קורה בין עיניו, ולא תמער אשורו ככונה או במקרה כחוש השערה. ואם יחפזין לריב עמו ועומד לדון, דם יחשב לאיש ההוא, שגגות יעשה לו כדונות משומו גדול עונו אשר לא ימד ולא יספר, וכמעט וכביכול אשר יסב פניו אל הקיר להתפלל יחשב מין וכופר והפר ברית, כבף הקלע יקלענו וכאבן ננף קולע אל השערה ולא יחטיא. לזאת נמוגו כל יושבי הארץ מפני עקת מצוקות החוקרים, ואין אחד מתחוק אשר במעשיהם תפלה ישים, כי באמונה הם עושים. ואף כי היום כהשתנות השתנות סררינו אהור וקדם, כמה וכמה משחיתים

מחבלים משמאילים לחובה, ואין גם אחד אשר תדרוך כף רגלו רק על רצפת מעשה רשת פרושה ועל משטח חרמים ומצודות, ולולי ד' עורתה לנו כמעט קט אבדה תקותינו נגזרנו כלנו, ואולם כי רצה המקום לזכותנו למען רחמיו, להשאירנו מעט מהרבה, כאשר הפין דכאנו והבותנו הכה ופצוע, נתננו לרחמים עם מלכים ויועצי ארץ להתנהג בחסידות ומדת רחמים עמנו, לבלתי צאת בעקבותנו ולדקדק בפסיעותינו, לפקוח עין על כל דבר פשע, ובפרט מפליא לעשות עמנו הנכבד החכם החוקר הכללי שמו פ', הוא אשר בידו מחקרי רחבי ארץ ולכל תכלית הוא חוקר וכל החוקרים אשר בכל מדינה ומדינה הם ממונים תחתיו ובאים מכחו ורשותו. הוא גם בנו דבר דברים טובים מיום אשר אוה ד' לכהלנו, און וחקר גדולים חקרי לב להניח לנו מרגז שפת לשון ודבת עם ולהשקיט לנו מימי רע. ועתה גזרה החכמתו ורוח מבינתו להשקיט הסכמתו ללכת אוויוניון להתעלות במעלות מאשטרי אונטיאולוגיאה ולהתגדר במדרגתה, ולהיות טבע הענין מחייב להוציא יום יום לבנות גדריו הוצאות יתרות, שאול שאל האיש לנו לעשות אתו ברכה מן הבא בדינו, ולכתוב אל יתר הקהלות יתמכוהו ברוח נדיבתם איש כמתנת ידו ומאורו, כאשר תמך גם הוא באמרי פיו ובשפתיו. ואנחנו בראותנו כי הפליא חסדו לנו לעתות בצרה, ותמיד כל היום עמדו למחויק לנו בחכמתו וכתבונתו, ואלו דברים שאין שעור לשכרם בבחינת מצוקת הזמנים וצוק העתים, היינו לו לעזר ולהועיל, ואם לפי מעלתו הלא מצער הוא. ואלים אחינו אשר בכל עיר ועיר נזהיר ונבקש: בן תרימו גם אתם תרומה ומתנות. להעניק מנה יפה ומתן ראוי, שיהיה בו כדי נתינה לאדם חשוב ומעלה אשר כמותו, למען יטב לו ויערב עליו אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו עד היום, וכן ירבה וכן יפריץ בעתיד לחבוש לנשברי לב באמרותיו הישרות...

יא.

גאלה לנ' "גדר וכרכם" ⁽²⁰⁾

אם שאון ים הזמנים בא כאילה שלוחה,
עוד יקו השרידים: אחרי צרה רוחה.

עוד ושבר כתרוננו, ואני חרד וזוחל
צר ומצוק בעתוננו, ואני נאלם כרחל,
אך שעפי יסרוני, ואני תמיד איחל,
עת עצום עיני סאונים, עין תבונתי פקוחה.
יד לאל תושב יחידים, בו לבר נפשי כמזחה.

לֹא לחיל לוחם ולוחץ, יחרף לבי בעודי,
אם תמורות כוננו חץ, לא יפלה את כבדי,
יד לאל רופא ומוחץ, לחבוש אידי ושודי,
עוד יחודש עת עדנים לי, עת השקט ובטחה,
יעלוזו מקהל חסידים בו, וישישו בשמחה.

בפני פחד שאוני, נוערו יצאו נדודים,
נדרו, הלכו המוני, נפזרו, שבעו נדודים,
אך בעת רצון לעיני, צור ישונב לב הרדים,
בעבור קול ממעונים, קול ישועה והנחה,
קול משמח מרודים, קול להגים כל אנחה.

159
דכמת שוד יריבי יד אלוה ננעה בי?
אם כהרג מעציבי, כאריו שורף ולביא?
לא! ורק בעון עקבי יך, ויחבש את כאבי
עוד מעט קט, צור אמונים יעלה לתור מנוחה,
באמור אז: ליהודים היתה אורה ושמחה.

יב.

לתמרור "ציון הלא תשאליו" (80)

איכה, עמרת צבי, עדו עדניך,
ובבור שאון השבי קצו קציניך,
איך נהיו להדרם רגל לעוץ וארום
וגבל ואנשי סדום כסאות סגניך,
איך צר וצוק נפגשו בך, עד אשר רעשו
הרים והתגעשו מקול שאוניך,
איך בית משושך רצוף תונה, וארוך לסוף
נהפך, ונפת וצוף אל ראש פתניך!
עיר מוערך חרבה, ובמזרחך ערבה
שמשך, ולא ערבה שנה לעיניך,
כנפי כרוב, סוכנו על נודדים, הומכו
בנדוד, והתהלכו ארחות דדניך,
הלכו שבי, נדחו, שחו והשתוחחו
רוזנים, אשר נמשחו ראשית שמניך,

נהפך למספד מחול מחול, וקדש לחול
 היה, ורבו כחול אבלי המוניך,
 נפשך, אהה, מהנק תבחר, בשוב הענק
 גמד, והורד ענק מצוארונך,
 רוב בני יעצור בך, עד אשר יעקור
 שרשך, בהביש מקור מי מעיניך.
 יונקות יקר נקטפו, ושדי יבול נשטפו,
 יען אשר נטפו מי ריש ענייך,
 ענפי הרם נגדעו, ועצי שדה נטעו,
 ובבוץ ומיט הטבעו יחד אדניך,
 נקלה, והגלה בראש גולים קצין עם וראש,
 ומקום עצי הברוש צצו צנייך.
 פארות פאר פארו, קורות ברוש יקרו
 עקרו, וקיר קרקרו קורות זמניך.
 ראשך אלי כל חלי נכון, והוסר חלי
 כתמך, ושיר מחלי מספד יעניך,
 תנות לתנות ברור כנך, אהה, נועדו
 תמיד, עדי למדו קינים לנוגניך!
 גדול ורם קול בנות יענה, ושח קול בנות
 השיר, באחר בנות ערי מזוניך,
 אבל ואמלל בציר כרמך, ויבש קציר
 נגך, ואבד קציר ראשית דגניך.
 תחת דגנך כרי קש וחשש תצברי,
 ויעשו לך פרי כחש גפניך,
 בין יערך לענה, ובמור הרור צהנה
 עלתה, ופג תואנה חנשו תאניך.
 צורך מברך ביד רודך במרדך, וצד
 צערך, ושם בסד רגלי רצוניך,
 הרחיק זמן ששון ישעך, והקריב אסון
 נפשך, והביא רצון כל מעניך.
 אם תשאלי לעלות תרדי שאול עד כלות,
 ותאספי משאלות רוח בחפניך.
 אל פעמך הזמן רשת פרושה ימן,
 עד כי שתיל נעמן שב קמשוניך.
 תחת היותו תמול חונה והולך למול
 חפצך, כאומן גמול ילדי אמוניך,

היה כאב רחמן להם ואח נאמן,
ודבש וחלב ומן
יסוד בספיר חדר שכנך מאד והדר,
ובפוך ונפך ודר הרביץ אבניך,
נתן בראשך כליל יופי בחרוה וגיל,
גום באף, ועגיל זהב באוניך,
הכין והשכין כבוד עליון בהדר והדר,
איום וגורא מאד, בינות מעוניך,
ובמקדשך רוזנים הפקיד, יסוד רוזנים
ומשרתי כהנים נתן נתיניך,
חמדת יקר נעמך חמד, ואת לוחמך
לחם, והגדיל שמך על כל שכניך,
גלהם ורוב רב, ורב הציו וערך קרב
על ריב אדום וערב ומדן מדניך,
מפחדך נכנעו קמים, והתרועעו
העת אשר שמעו קול פעמוניך,
נוגה כאור שחרית יעד ליום אחרית
שלום זכרת ברית ביניו ובניך:
כל זה, אהה, נעצר עתה ומאור אור, וצר
החשיב, ונחשב כצר על רוב עוניך!
פשעך כמו עש יבל גוך וטובך יבל, גלה קלוניך,
הלכת עלי כל גליל גוים כאוכל כליל, נתת את נדניך,
השבת למשפט אהוב הרע ומאוס בטוב ולעובדי האליל
ונמשו אמת ועווב מוסר חונוניך,
שוא תחמדי מסגור, באבוד אמת מסגור
לכך, ונשחת חגור צדק במתניך.
אנשי אמת נעלה נפשך, ושוא פעלה
עד כי לרוב מעשה הלאת תאוניך,
מדר לתוך שעלך תגמול כפי פעלך
הרע, ועול סבלך הקשו מעניך,
מאם מקום אהלך, נתן ביד שוללך
הילך, ויצור חוללך חלל צפוניך,
עבי נהי הענין, ושאר ונכד ונין
הכרית, ובינות צנין השליך פניניך!

7

15

	על מחלך שחקו	צרים כצור חזקו,
ירקו בפניך,	היה מקנאך לראש	שרקו ושן חרקו.
על גב גאוניך.	יקלה בניב לעזו	תמיד, וגם יחרוש
ניך כזניך,	כשר ועויץ וחזו	נכבד כאיש פחזו,
ניך רוזניך,	נוך בויקים וחה	יבזה לחזוי חזו-
על אף סרניך,	בך יחלופו בני	יעצו רכושך בזה,
זרע זנוניך,	ומתי יקר קומטו,	שלאו במשמן רוו-
זקני זקניך.	מטה וגם מעדה	תחת נומים וחה
בינת נבזניך,	עתקו וגם גברו	שמו, ורסן וחה
כח חסוניך,	יעיר נהי כל קשה	קשת, ועברו בני
ניך דשניך!	אולם תני מועצות	רשף, ומשלו בני
בור רעיוןך,	ארחך תזכי בכור	חתו והתמוטטו
את צמאוניך,	באי בחשך, שבי	בנדוד, ושם נמרטו
יאיר אשוניך.	קחת לצירך צרי	רגלם ביום נלכדה
ישקיש חרוניך,	כפר לפשעך פרי	נפשם, ואז אבדה
לבך יגוניך,	מלב כזבים הגי,	חיל, אבל עברו
נתך מגיניך,	מבור כסילות צאי,	תורות ולא עצרו
קול תחנוניך,	אולי יצו כדרור	יומך ולא יחשה,
ישקה למוניך,	שביך, וכום ממרור	בנפול בשפך דש-

את אויבך יענוש בעמל אנוש גם ענוש,
 ולמעיו יחלוש צבאות ודוניך,
 על צוררים יאנף, האומרים תחנף
 חסד לבניך, ציון, ויפרוש כנף
 ישמע לקול קוראים מבית שבי נחבאים,
 פסו אמוניך, ישמור אמונים ואם
 יעלה ללב נחלה רפאות, ולב טלה
 גיל עצבוניך, ישם בהפכו אלי
 על דאבך לענו קמים והתעננו
 ברבות ששוניך, צרים, ועוד ידאגו
 עוד ינקרו עורבים עיני גדוד אורבים,
 טרף לשיניך, כי תתני אויבים
 דודים אשר נחלו ממחלתך— יצהלו,
 בכנף רנניך, ולהר דביר יעלו
 יבזו אשר בזו הונך, ובך יעלו
 משוד סאוניך, לעד ולא ירגזו
 יעלה! לבית אל לבי, ושמו לבד ברכי
 כי הוא אדוניך, תמיד, ולו תברכי
 גילי מאד ורחי, רעיה! ואל תפחרי,
 את שהרונניך! כי עוד כאז תערי
 מהר יגונים רדי, ודבש נגינות רדי,
 ובשאוניך, ובצורריך רדי
 לא עוד במר תצעקי, חוקי והתאפקי,
 ניך ובניך, שוכי מקדם לק-
 לא עוד אסירי שבי יאמרו ליעלת צבי:
 עדו עדניך! איכה עטרת צבי

הערות.

- (1) כ"י צד 95a; המכתב הזה ושלשת המכתבים הבאים אחריו, כתובים בשם קהלת ישראל בסרקסטה ומגמתם להעיד על חמת לב אנשים ישרים ההולכים ללכת ירושלימה. דרשות הכומרים והנבלה אשר עשו את היהודים, בהכריחם אותם להמיר את דתם, נזכרו בהם פעמים רבות. לדעתי נכתבו המכתבים האלה אחר גזרת קנ"א. אז שמו יהודים רבים לדרך פעמם, והנבונים בעם הלכו ירושלימה לרצות את אבניה ולחונן את עפרת. בהוכחם לדעת כי אין מקום לישראל זולתי בארץ אבותינו. גם פרופיאט דוראן וחברו דוד בוניט שמו פניהם לארצנו הקדושה, אך האחרון המיר את דתו בעצת פאולוס די סנטא מריה (המשומר שלמה לוי מכורגוש), ולכן לא יכול גם הראשון להוציא מחשבתו מן הכח אל הפועל.
- (2) לא נודע לי אדותיו מאומה. מדברי השבח והתהלה הנמצאים במכתב זה נוכל לשער, כי היה רב או מורה הוראה באוישקא (Hueska).
- (3) כצ"ל, ובכ"י מהרב בת.
- (4) בונתו למה שאמרו על שלמה: "למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרו בהקהל" (קהלת רבה פ"א), וכתב קהלות בעבור החרוז.
- (5) נודע, כי מצד ממשלת הארץ שמו אבני נגף וצורו מכשול לכל יצאו היהודים את הארץ, מיראה כי יקחו אתם גם את רכושם אשר רכשו להם.
- (6) יוחנן בן גרבאי. . . אוכל ארבעים סאה גזולות בקצת סעודה (פסחים כ"ז ע"א).
- (7) ר' הנינא בני די לו בקב הרובין מע"ש לע"ש (ברכות י"ז ע"ב).
- (8) דמאי פ"א מ"א.
- (9) כ"י צד 100b; המכתב כתוב בשנת קע"ב, אשר בה גם הדבר הפיל הללים
- (10) רבים. ראה יוחסין צד 225 שכי: "והנשארים מהם המו' שנים באהלים בשדה"; השוה גם דברי ר"ש ד"פ במכתבו לר' אשטרוק קרשקש (כ"י צד 106b).
- (11) כ"י צד 101a.
- (12) המהבר ישתמש במבטא הזאת במקום: ככל אשר היה לאל ידנו; ראה גם סי' ה' בסופו.
- (13) הוא אליהו כולאך הכרית, ראה גם בסוף סי' ה'.
- (14) כ"י צד 103a.
- (15) ההכרח אלץ אותם לעזוב את אלהיהם ומפני רוב התלאות בחרו בחלוף ותמורה.
- (16) אות אחד מאותות הזמן, מספד האבדים והנדהים היה רב מאד ולא יכלו לתמוך בידי כלם, ולכן בחרו רק באלה המעטים, אשר נמלטו מפח יוקשים

בלי המרת הדת ואשר גם במשפחתם אין כל "שמץ פסול". לתכלית הזאת היתה נחוצה ערות הרבנים וראשי הקהל; ראה גם מכתב ו' וז'.

(17) כ"י צד 101b.

(18) מי הוא זה ואיזה הוא האיש צמח?

(19) ראה הערה 12.

(20) ראה הערה 13.

(21) כ"י צד 102a.

(22) ראה הערה 16.

(23) כ"י צד 102b.

(24) ראה הערה 16.

(25) כ"י צד 103a. פרעות כאלה פרעו בישראל פעמים רבות, ולא

נוכל לדעת מתי נעשתה הנבלה, אשר ידובר אדוניה בהמכתב הזה, ואולם עכ"פ לא נכתב המכתב אחר שנת 1405, כי נזכר בו "מלך הגוים אשר באוינון", ומשם גרשו בשנה הזאת את האפיפיור האחרון, את בינדיקט השמיני. —

(26) גם בעת הרעה הזאת יכלו היהודים להשתר לב האפיפיור ושירו עליהם

לשובה ע"י כסף רב, עד שעמדו לימינם וישמרום לבל יאונה להם כל רע. ראה משי"ב האפורי (באגרת אל התי כאבותיך): "למדנו מפי השמועה ששם באבינון השב (פאולוס די סנטא מריה) לדבר על היהודים תועה וצוה מהאדון הקרדינאל של בנפלוונא ומשנים אחרים שלא לדבר על ישראל רעה ונתן לו הקהל כ"ה (נ"א: הרבה) פרחים". השוה המכתב הי'.

(27) כ"י צד 52a; היוצא לנו מהקינה הזאת היא: כי ר"ח השתרל מאד

להשיב את לב האנשים אשר עזבו את אלהיהם, אל אביהם שבשמים, וכי היו לו גם מתנגדים אחרים בקרב מחנה ישראל.

(28) כ"י צד 104a. התי רמשי"ש מתפלא ושואל (הזכור XIII 68): האם

קבלו אז היהודים מביט המדרש לחכמה באוינון את התאר ד"ר? ובמחילה מכבודו שגגה יצאה מאת השליט בחשבו, כי מדובר במכתב הזה מדרוש והוקר יהודי כי באמת ידובר פה מחוקר כללי (Gross-Inquisitor) אשר גמל חסדים טובים לבני ישראל ולא רדף אותם באף ובחמה ובקצף גדול, כאשר עשו זאת חבריו. ובאמת נפלא הדבר, כי חוקר כללי לא יעשה את מלאכתו באמונה, ואהבתו אל היושר תכסה על כל פשעי היהודים, וגם בעברם תורות ויח"פו חק — בהתפללם שלשה פעמים בכל יום אל די אלהיהם — יעלים עין מהם! מוכן מנפשו כי היהודים השתדלו להשיב גמולו הטוב בראשו. —

(29) כ"י צד 111a.

(30) כ"י צד 116a.

B
845.

... ..

71) ... ..

81) ... ..

91) ... ..

101) ... ..

111) ... ..

121) ... ..

131) ... ..

141) ... ..

151) ... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..